

e-ISSN: 2319-8753 | p-ISSN: 2347-6710

IJRSET

International Journal of Innovative Research in
SCIENCE | ENGINEERING | TECHNOLOGY

INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIVE RESEARCH

IN SCIENCE | ENGINEERING | TECHNOLOGY

Volume 11, Issue 3, March 2022

ISSN INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INDIA

Impact Factor: 7.569

9940 572 462

6381 907 438

ijirset@gmail.com

www.ijirset.com

Aesthetics of Proverbs in Primary School Lessons

Gulyamova Kholida¹

Senior teacher of the department "Primary Education", Chirchik State Pedagogical Institute of Tashkent region, Uzbekistan.¹

ABSTRACT: This article examines the methods of working on proverbs in primary school, in particular, interpreting the content of proverbs, working on words, comparing, independent thinking, summarizing in relation to the genre features of proverbs.

KEYWORDS: kindness, humanity, the idea of humanism, the education of thought, the education of national and universal values, the idea of the work, proverbs, sayings, comparisons, generalizations, summarizing skills, artistic language tools, educational tools, aesthetic pleasure, to purify the soul.

Boshlang'ich sinf darslarida maqol estetikasi

Gulyamova Xolida¹

Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti¹
"Boshlang'ich ta'lim" kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda maqol ustida ishlash, xususan, maqol mazmunini izohlash, so'z ustida ishlash, qiyoslash, mustaqil fikrlash, umumlashtirish, maqollarning janr xususiyatlari bilan bog'liq holda o'rganiladi.

Kalit so'zlar: ezgulik, insonparvarlik, insonparvarlik g'oyasi, tafakkur tarbiyasi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarini tarbiyalash, asar g'oyasi, maqol, matal, qiyoslash, umumlashtirish, xulosalash malakalari, badiiy til vositalari, tarbiya vositalari, estetik zavq, ruhni poklash uchun.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH. M.Mirziyoyevning "Biz yashayotgan Yangi O'zbekistonning mafkurasi ezgulik, odamiylik, gumanizm g'oyasi bo'ladi. Biz mafkura deganda, avvalo, fikr tarbiyasini, milliy va umuminsoniy qadriyatlarini tarbiyasini tushunamiz. Ular xalqimizning necha ming yillik hayotiy tushuncha va qadriyatlariga asoslangan"[1], degan fikrlarixalqning asrlar davomida orttirgan hayotiy tajribasi asosida yaratilgan maqollarga ham tegishlidir. Maqollar xalqning turmush tajribalari zaminida tug'ilgan vadonoligi ifodalangan qisqa, ko'pincha she'riy shakldagi hikmatli so'zlar, chuqur ma'noli iboralardan tashkil topgan og'zaki ijod namunasi bo'lib, g'oyat muhim badiiy-estetik tarbiyaviy vazifani bajarishga qaratilganidir. "Maqol – arabcha,maqola, kichik asar; so'z, nutq. Hayotiy tajriba asosida xalq tomonidan yaratilgan, odatda pand-nasihat mazmuniga ega bo'lgan ixcham, obrazli, tugal ma'noli va hikmatli ibora, gap"[569, 2].Maqollarning mavzu doirasi nihoyatda keng, unda hayotning turli masalalari o'z aksini topgan. Ko'pincha o'git, pand-nasihat xarakterida bo'ladi. Masalan, "Er haydasang - kuz hayda, Kuz haydamasang yuz hayda", "Hunari yo'q kishining, mazasi yo'q ishining" va hokazo.

Maqollar xalq og'zaki ijodiningqadimiy shakllaridan biri sifatida xilma-xil badiiy ifoda vositalari - ohangdor tovushlar takroridan tashkil topishiga ko'ra eshituvchining diqqatini tortadi. Katta hayotiy va ijodiy tajribaga ega bo'lganso'z ustalarining chuqur ma'noli hikmatli so'zlari ham ko'pincha xalq maqollariga o'xshab ketadi. Masalan, A. Navoiyning "Mahbub ul-qulub"da aytgan bir qancha hikmatli so'zlari shular jumlasidandir: "Oz-oz o'rganib dono bo'lur, qatra-qatra yig'ilib daryo bo'lur", "Tilga ixtiyorsiz - elga e'tiborsiz" va boshq.

Maqollar badiiy asar personajlari nutqida, ba'zan asar sarlavhalarida, badiiy asar voqealari yakunida qo'llanadi. Bir maqol butun asar g'oyasini ochib berishi mumkin.

Ma'lumki, bola maktabga kelgunga qadar ota-onasi nutqida maqollarni eshitadi va unda nima deyilganini ma'lum darajada angelaydi. Hatti-harakatini maqolda aytilgan tanbeh yoki rag'bat asosida boshqaradi.

Shunga ko'ra, ta'lim jarayonida ham tez-tez maqollarga murojaat qilish ehtiyoji tug'iladi.O'quvchilar boshlang'ich sinflardan boshlab turli uslubdagi matn va sujetli rasmlar mazmuni bilan bog'liq maqollarni o'qiydilar, ularning ma'nosini izohlaydilar.

Kuzatishlarga qaraganda, aksariyat maktablarda maqollarni quruq yodlatishdan nariga o'tilmayapti. Holbuki, xalq maqollari hajmining qisqaligi, mazmunining chuqurligi, yuksak darajada obrazlilikgi matn ustida izohlashni taqozo etadi. Negaki, o'quvchi o'zi tushunmagan matn mohiyatini to'la anglab yetmaydi.

Boshlang'ich sinflarda matn ostida berilgan maqollarni o'qish va o'rganish, tahlil qilish asar o'qilib, tahlil qilinib bo'lingach amalga oshiriladi. Chunki asar mazmuni va unda yozuvchi aytmoqchi bo'lgan g'oyani tushunmay turib, maqolning ma'nosini izohlash va anglash qiyin bo'ladi. Ba'zi holatlarni asar mualliflar ham maqollar orqali ochib beradilar. Shuning uchun ham boshlang'ich sinflarda maqollarni o'rgatish o'qituvchidan katta tayyorgarlikni talab etadi. Har bir darsga tayyorlanayotganda asar mazmuniga va unda ilgari surilgan g'oyaga mos maqol ustida qanday mashq uyushtirishni rejalashtirib oladi. Maqollarning ma'nosini "Maqollar to'plami", izohli lug'atlardan foydalanib ochib beradi.

Boshlang'ich sinf "O'qish kitobi" darsliklarining ayrimbo'limlari ham maqollar bilan nomlangan. Masalan, "Xalq o'giti - baxt kaliti", "Hunar, hunardan rizqing unar", "Odob - insonga husn" kabi.

Bo'lim yuzasidan umumshtiruvchi darslarda o'quvchilarni xalq maqollariga murojaat qilishga undovchi savol-topshiriqlarga katta o'rin berish lozim. Masalan, "Odob insonga husn" bo'limida "Qanoatda - barakat" maqolining ma'nosini tushuntirib bering" va hakozi.

Ma'lumki, boshlang'ich sinf "O'qish kitobi" darsliklarida Vatan, tabiat, o'tmishni, buyuk allomalarni o'rgatuvchi mavzular ko'limi sinfdan sinfga o'tgan sari kengaytirib boriladi. Ularda mavzu bilan bog'liq maqollarga alohida e'tibor qaratiladi. O'qituvchi sinflar kesimida Vatan haqida o'rganilgan maqollarni jadvallarga joylab borishi va har bir sinfdan mavzu doirasida o'rganilgan maqollarning ma'nosidagi o'xshashlikni, shaklidagi farqni aniqlatishi o'quvchilarda taqqoslash, umumlashtirish va xulosalash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Maqolning mazmunini izohlash, yod oldirishdan tashqari, ularning matnidagi so'z va birikmalar, ohangdosh so'zlar, qarama-qarshi ma'noli so'zlar, ko'chma ma'noli so'zlar, maqolda takrorlanib kelayotgan so'zlar, badiiy til vositalari ustida olib borish talab etiladi. Masalan, 1-sinf «O'qish kitobi» dagi "Ona yurtning - oltin beshiging" maqoli yuzasidan "Yurt so'zini qaysi so'zlar bilan almashtirish mumkin?", "Maqolda ona yurt nimaga tenglashtirilayapti? Nima uchun?", "Beshik oltin bo'ladimi?" kabi savollar o'quvchilarni fikrlashga undaydi, "oltin beshik" birikmasida nima uchun beshik oltinga tenglashtirilayotganini izohlashga harakat qiladilar.

Bundan tashqari, "Eling senga cho'zsa qo'l, Unga doim sodiq bo'l" maqolining ma'nosini o'rganilayotgan bo'limdagi asarlardan, bolalar uchun davlatimiz tomonidan yaratib berilgan sharoitlardan misollar keltirib izohlashga undash o'quvchilarni mas'uliyatni his qilish ruhida tarbiyalasa, "Qo'l cho'zsa" deganda nimani tushundingiz?" kabi savollari tilga nisbatan sezgirlikni tarbiyalaydi.

Maqollar asar g'oyasini ochishda eng qulay vosita sanaladi. Masalan, 2-sinfda "Ish ishtaha ochar" matnidan keyin: "Ish ishtaha ochar, Dangasa ishdan qochar", "Kuch birlikda" matniga "Birlashgan o'zar, Birlashmagan to'zar" maqollari keltirilgan. Asar g'oyasi bilan bog'liq maqollar bilan matn mazmuniga aloqador bo'lmagan maqollarni aralash holda berib, ulardan mosini tanlash topshirig'i ham o'quvchilarni asar voqealariga munosabatini shakllantiradi.

Maqol mazmunituzilishi jihatdan oddiy bo'lgan gapda ham ifoda etiladi, lekin maqolda so'zlar tartibi, ohangdosh so'zlarning qo'llanishi, qarshilantirishlar o'quvchi sezgisiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchi maqol bilan o'quvchilar izohini taqqoslash orqali maqolning yaratilishi, ya'ni tildan tilga o'tishi jarayonida sayqal topib borishi, bu maqolning ta'sirini kuchaytirishi, yod olishni osonlashtirishi haqida ma'lumot beriladi.

3-4-sinflarda maqollar maxsus darslarda va badiiy asarni o'rganish jarayonida ham muntazam o'rganib boriladi. Bu sinflarda maqollarni o'rganishdan ko'zlangan maqsad o'quvchilar dunyoqarashini shakllantirish, to'g'ri va ongli o'qish malakalarini takomillashtirish, maqollardagi har bir so'zning va yaxlit maqolning ma'nosini to'liq idrok etishga erishishdir. O'quvchilar o'qilgan matn ichidan maqollarni, hikmatli so'zlarni o'zi mustaqil topa olish ko'nikmasini egallashi, ular yordamida o'qilgan asarlar yuzasidan to'g'ri hukm chiqarishga o'rganishlari zarur.

3-4-sinflarning «O'qish kitobi» darsliklaridagi «Xalq og'zaki ijodi» bo'limi tarkibida «Maqollar» mavzusi alohida o'rganiladi. Bu mavzuni o'rganishda maqollarning kelib chiqishi, yaratilishi haqida dastlabki elementar ma'lumotlar beriladi. Bunda maqollar xalqning uzoq yillik hayotiy tajribasi asosida vujudga kelganligi, tarbiya vositasi sifatida har bir xalqning milliy ma'naviyatining shakllanishida muhim vosita bo'lishi haqida dastlabki tushunchalar beriladi. Maqol haqida ma'lumot berish jarayonida "Maqollarni yana qanday nom bilan atash mumkin? ("Dono fikr" deb atash mumkin.)

Bu sinflarda o'quvchilarga "Maqollar" mavzusida berilgan maqollar mazmuniga darslikdan mos asarlarni tanlab, maqolning ma'nosi bilan asarda aytilayotgan fikrning bog'liqligi izohlaniladi yokimaqol g'oyasiga mos birona hikoya tuzdiriladi. Masalan, "Bilagi zo'r birni yiqar, bilimi zo'r mingni yiqar" maqoliga qaysi asar g'oyasi mos? ("Mardlik va aql yorug'ligi") va hakozi. Yoki: «Elidan ayrilgan yetti yil yig'lar, Vatandan ayrilgan o'lguncha yig'lar» maqoliga Bobur haqidagi "Hidi tilimi va mazasidan" asarini misol qilib keltirish mumkin. "Hidi tilimi va mazasidan" asari yakunida berilgan "Harchand o'qibsan - bilimdonсан, Agar amal qilmading - nodonsan" maqoli keltirilgan. Mazkur maqolni izohlashda uning mazmunida asardagi qaysi holat bilan bog'liqlik bor? savolini o'rtaga tashlash orqali

o`quvchilarning adabiy tahlil ko`nikmalarini shakllantirishda ijobiy natijalarga erishish mumkin. O`quvchi savolga javob tayyorlash uchun asarni qayta ko`zdan kechirib o`qiydi (Boburshoh qovunni hidlay-hidlay bo`yiga mast bo`lib, uni tilimlamoqchi bo`libdi. Qovun pichoq tegar-tegmasdan tarsillab yorilib ketibdi... Pichoq tegar-tegmay yorilib ketadigan qovun faqat men bilgan o`lkadagina bitadi. Sen mening savolimga to`g`ri javob bermading, qahrim qattiqligidan qo`rqmaysanmi?) [94,3]. Shu jarayonda o`quvchi o`z fikrlarini asardagi maqolga mos o`rnini qayta hikoyalab asoslaydi. So`ngra "Asar g`oyasiga oid maqol ayting", «Maqollar asosida krossvord tuzing, rebus yarating» kabi topshiriqlar beriladi, «Maqollar aytish musobaqasi», «Maqollar mushoirasi» kabilar tashkil qilinadi.

Maqollarni o`rganishda ko`rgazmalilik, nazariyaning amaliyot bilan bog`liqligi, ta`lim-tarbiyaning birligi tamoyillariga amal qilinadi.

Maqollar yuzasidan rebus yechish.

- 1) [oltin rasmi] [o`t rasmi]da bil[in rasmi] [ari rasmi] (r→d),
[odam rasmi] – [mehnat qilayotgan kishi rasmi]da.
- 2) [ko`z rasmi](k)i [100]sizning [ko`z rasmi](k→s)i [tuz]siz.
- 3) Bil[ari rasmi](r→g) [to`r rasmi](t→z) [1]ni yi[qor rasmi](o→a),
[bol](o→i)imi [bo`r rasmi] (b→z)[1000]ni.

Mazkur rebus asosida yaratilgan maqol asosida tarbiyaviy xulosa chiqariladi.

Natijada o`quvchilar tabiat go`zalliklaridan zavqlanadilar, gullarga, qushlarga, barcha jonzotlarga mehr-shafqat bilan qaraydilar, adabiyotni, musiqani, tasviriy san`at asarlarini nozik tushunadilar, ular mazmunidagi g`oyalarni teran idrok etadilar. Shuningdek, qayg`uli, fojeali hodisalardan ham saboq oladilar, ruhiyatlaripoklanadi [4].

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sh.M.Mirziyoyevning 2021- yil 19- yanvardagi ma`naviy-ma`rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirishga bag`ishlangan videoselektor yig`ilishida so`zlagan nutqidan.
2. O`zbek tilining izohli lug`ati. –T.: O`zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti. 2-jild. 569- bet.
3. Manchonov S., G`ulomova X. va b. O`qish kitobi. 4- sinf uchun darslik. –T.; Yangiyo`l poligraf servis. 2020.
4. Shermatova U.S. Cho`lpon ijodifa tabiat estetikasi. Academic research in educational sciences volume 1 | issue 3 | 2020 issn: 2181-1385 Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2020: 4.804 Academic Research, Uzbekistan 338 (beti)

Impact Factor:
7.569

INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIVE RESEARCH

IN SCIENCE | ENGINEERING | TECHNOLOGY

 9940 572 462 6381 907 438 ijirset@gmail.com

www.ijirset.com

Scan to save the contact details